

Paulina Matera

Łódź

Francja w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w latach 1929–1933¹

Celem rozprawy jest przedstawienie miejsca i roli Francji w dyplomacji Stanów Zjednoczonych w latach wielkiego kryzysu gospodarczego 1929–1933. Z racji swego specyficznego charakteru stosunki amerykańsko–francuskie wymagają dogłębnej analizy. Francja spośród państw europejskich wyróżniała się szczególnie opozycyjnym stosunkiem do politycznych i gospodarczych działań amerykańskich na arenie międzynarodowej. Zmuszało to kreatorów polityki zagranicznej z Waszyngtonu do przyjęcia wobec Paryża podobnie zdecydowanej taktyki i strategii.

Zagadnienie stosunków amerykańsko–francuskich nie było dotychczas wyczerpująco opracowane w literaturze polskiej i zagranicznej. Zostało ono wprawdzie poruszone w opracowaniu Jadwigi Kiwerskiej², dotyczącym polityki amerykańskiej wobec Europy w okresie dwudziestolecia międzywojennego, lecz stanowi tylko jeden z jego licznych elementów. W związku z tym relacje amerykańsko–francuskie zostały przedstawione w ogólnym zarysie, na tle szeroko pojętych założeń polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych wobec Europy.

Niemal od początku istnienia Stanów Zjednoczonych zasadą dyplomacji wobec Europy był izolacjonizm. Po krótkotrwałym, choć intensywnym zaangażowaniu się amerykańskim w pierwszą wojnę światową izolacjonizm powrócił jako podstawa poczynań dyplomatycznych tego państwa względem Starego Kontynentu. Jednakże mocarstwo to nie mogło sobie pozwolić na ignorowanie Europy. Pomoc w „rekonstrukcji” gospodarki Starego Świata, zainteresowanie kwestią rozbrojenia, a nade wszystko potrzeba powiększenia wymiany handlowej i liczne inwestycje w państwach europejskich, nieuchronnie zamieniały amerykański izolacjonizm w ostrożne zaangażowanie. Dyplomacja francuska usiłowała wykorzystać tę sytuację w celu włączenia Stanów Zjednoczonych w system bezpieczeństwa europejskiego, czego Amerykanie konsekwentnie unikali.

Analizując rolę Francji w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych, wyodrębniłam cztery najistotniejsze zagadnienia: 1) rozbieżności w kwestii bezpieczeństwa i rozbrojenia;

¹ Autoreferat pracy doktorskiej obronionej na Wydziale Filozoficzno–Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego 10 X 2002 r. Promotor: prof. dr hab. Andrzej Maciej Brzeziński. Recenzenci: prof. dr hab. Jadwiga Kiwerska (Instytut Zachodni w Poznaniu) i prof. dr hab. Wojciech Materski.

² J. Kiwerska, *Między izolacjonizmem a zaangażowaniem. Europa w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych od Wilsona do Roosevelta*, Poznań 1995.

2) próby rozwiązania zagadnienia długów wojennych i związanej z nimi regulacji reparacji niemieckich; 3) stosunki gospodarcze, z uwzględnieniem wymiany handlowej i dążeń nawiązania współpracy w dziedzinie polityki monetarnej; 4) znaczenie opinii publicznej w kształtowaniu stosunków amerykańsko–francuskich. Kwestie te zostały przedstawione na tle strategii dyplomacji amerykańskiej wobec Europy, ze szczególnym uwzględnieniem Niemiec, a także Wielkiej Brytanii.

Głównym celem badawczym mojej dysertacji była odpowiedź na pytanie o przyczyny licznych rozbieżności między Paryżem a Waszyngtonem w powyższych kwestiach. Starłam się również potwierdzić hipotezę badawczą, że wobec kluczowej roli aspektu ekonomicznego w dyplomacji amerykańskiej wielki kryzys gospodarczy przyczynił się w decydującym stopniu do fiaska nawiązania ściślejszej współpracy — również o charakterze politycznym — między Stanami Zjednoczonymi a Francją.

Było to też podstawowym bodźcem do zajęcia się okresem 1929–1933, powszechnie uznawanym za czas wielkiego kryzysu gospodarczego w Stanach Zjednoczonych. Lata te obejmują kadencję trzydziestego prezydenta — Herberta Clarka Hoovera. Jako cezurę początkową przyjął datę krachu na nowojorskiej giełdzie, który nastąpił 24 X 1929 r.³ Rok 1933 — to koniec kadencji Hoovera oraz rozpoczęcie przez nowego gospodarza Białego Domu — Franklina Delano Roosevelta — wprowadzania pakietu reform zwanego Nowym Ładem (*New Deal*). Program ten przyniósł poprawę sytuacji gospodarczej i choć w latach 30. nie udało się przywrócić stanu gospodarki porównywalnego z tym z poprzedniej dekady, nie było już mowy o wielkim kryzysie. Ujęcie w pracy polityki Roosevelta wobec Francji na początku jego kadencji miało na celu zobrazowanie wycofania się Stanów Zjednoczonych w „głęboki izolacjonizm”. Oznaczało to praktycznie zaniechanie prób osiągnięcia porozumienia w kluczowych kwestiach — nowy prezydent zajął się rozwiązywaniem problemów wewnętrznych, a jego postawa pozbawiła Francję złudzeń dotyczących możliwości zaangażowania się Stanów Zjednoczonych w rozwiązywanie problemów europejskich.

Rozprawa składa się ze wstępu, zakończenia i czterech rozdziałów merytorycznych, w których przedstawiłam zasygnalizowane wyżej zagadnienia w porządku chronologicznym. Wyjątkiem jest rozdział pierwszy — *Stan stosunków amerykańsko–francuskich u schyłku kadencji prezydenta Calvina Coolidge’a*, mający charakter problemowy. Ma on na celu nakreślenie głównych elementów polityki amerykańskiej wobec Francji. Ukazanie stanu i charakteru stosunków amerykańsko–francuskich pod koniec kadencji prezydenta Calvina Coolidge’a było niezbędne, gdyż narastające od zakończenia pierwszej wojny światowej rozbieżności pozostały zasadniczym przedmiotem rozgrywki dyplomatycznej tych dwóch państw.

Rozdział drugi obejmuje okres od objęcia władzy przez prezydenta H. Hoovera — 4 III 1929 r. do czerwca 1931 r., kiedy kryzys w Europie osiągnął apogeum. W tym czasie można zaobserwować interwencję Stanów Zjednoczonych w celu dostosowania spłat reparacji niemieckich do nowej sytuacji gospodarczej, zakończonej podpisaniem planu Younga i utworzeniem Banku Rozrachunków Międzynarodowych. Jednocześnie pod naciskiem opinii publicznej Hoover wyraził zgodę na drastyczne podwyższenie taryf celnych, co zachwiało międzynarodową wymianą handlową, a także utrudniło państwom europejskim pozyskiwanie dolarów na spłatę długów wojennych. Sprawa ta miała bardzo niekorzystne reperkusje w stosunkach amerykańsko–francuskich, co doprowadziło do blokowania wzajemnej wymiany handlowej

³ Za umowną datę początkową wielkiego kryzysu gospodarczego przyjmuje się też niekiedy „czarny wtorek” — 29 października, kiedy mimo prób interwencji największych inwestorów i bankierów nastąpił ostateczny krach na giełdzie.

przez wprowadzanie wciąż nowych barier celnych. Dała też asumpt do wysunięcia przez Aristide'a Brianda koncepcji stworzenia Unii Europejskiej, która była postrzegana w Waszyngtonie jako antyamerykańska. W rozdziale tym znalazła się również analiza stanowisk w kwestiach bezpieczeństwa i rozbrojenia, ze szczególnym uwzględnieniem problemów poruszanych na londyńskiej konferencji morskiej w 1930 r.

Najobszerniejszą część niniejszej pracy stanowi rozdział trzeci. Obejmuje okres od ogłoszenia „moratorium Hoovera” (20 VI 1931 r.), zawieszającego na rok spłaty wszelkich płatności międzynarodowych, do konferencji w Lozannie (obradującej w dniach 16 VI–9 VII 1932 r.), gdzie zgodzono się praktycznie na likwidację reparacji niemieckich. Wątek odszkodowań wojennych, kluczowy dla dyplomacji amerykańskiej ze względu na powiązania gospodarcze z Niemcami, był dla Francuzów okazją do podjęcia kolejnych prób renegocjacji własnych długów wojennych wobec Stanów Zjednoczonych. Przedstawiłam ponadto amerykańskie wysiłki animowania współpracy europejskiej w walce z kryzysem, podjęte na konferencji w Londynie w dniach 20–24 VII 1931 r. oraz poprawy warunków amerykańsko–francuskiej wymiany handlowej. Osobne zagadnienie stanowią kontrowersje ujawnione w pierwszej fazie konferencji rozbrojeniowej w Genewie. Mimo wizyty premiera francuskiego Pierre'a Laval'a w Waszyngtonie w październiku 1931 r. w każdej z przedstawionych kwestii utrzymywały się poważne różnice zdań między dyplomacją amerykańską i francuską.

W ostatnich miesiącach prezydentury H. Hoovera, których dotyczy rozdział czwarty, Francja przestała odgrywać w dyplomacji amerykańskiej tak istotną rolę, jak w pierwszych latach kryzysu. Mimo ustępstw poczynionych przez nią w kwestii reparacji niemieckich Amerykanie odmówili renegocjacji umowy z Francją w sprawie długów wojennych lub choćby ich prolongaty. Skończyło się to zaniechaniem przez Paryż wywiązywania się z tych spłat. Osłabienie gospodarcze Francji i jej praktyczna izolacja w gronie mocarstw umożliwiły dyplomacji amerykańskiej wymuszenie na niej ustępstw w kwestiach rozbrojenia. Najważniejszym z nich był kompromis w sprawie równouprawnienia Niemiec w zbrojeniach, osiągnięty 11 XII 1932 r. podczas obrad genewskiej konferencji rozbrojeniowej. Jednocześnie nic nie wskazywało na to, że Stany Zjednoczone zdecydują się na udzielenie jakichkolwiek gwarancji bezpieczeństwa, choćby w formie traktatu arbitrażowego. Powyższe rozbieżności pogłębiły wzajemne animozje. Niemożliwe było uzgodnienie wspólnej strategii przed mającą odbyć się w Londynie konferencją ekonomiczną, na której planowano podjąć współpracę międzynarodową w celu zakończenia kryzysu światowego.

Niepowodzenia, jakimi zakończyły się dwa doniosłe wydarzenia 1933 r.: Międzynarodowa Konferencja Monetarna i Ekonomiczna w Londynie i Konferencja Rozbrojeniowa w Genewie, zostały przedstawione w sposób skrótowy w Zakończeniu rozprawy.

Podstawę źródłową niniejszej pracy stanowią opublikowane dokumenty dyplomatyczne i francuskie materiały archiwalne. Brak możliwości wyjazdu do Stanów Zjednoczonych został w pewnej mierze zrekompensowany istnieniem wydawanych rokrocznie dyplomatycznych dokumentów amerykańskich (*Foreign Relations of the United States*)⁴.

Cenne okazały się również dokumenty francuskie, jednakże ich publikowanie rozpoczęto dopiero od 1932 r., więc mogłam z nich korzystać jedynie w opracowywaniu ostatniego rozdziału pracy⁵. Wykorzystałam również dokumenty brytyjskie, dzięki którym możliwe było uzupełnienie obrazu stosunków amerykańsko–francuskich⁶. Uwzględniłam także zbiory doku-

⁴ *Foreign Relations of the United States, 1932–1933*, Washington 1948–1949. Do 1931 r. seria ta była wydawana pod nazwą: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1929–1931*, Washington 1945–1946.

⁵ *Documents Diplomatiques Français 1932–1939*, 1 série, vol. 1–4, Paris 1966–1968.

mentów nie firmowane przez ministerstwa spraw zagranicznych poszczególnych rządów, jak w przypadku wyżej wymienionych wydawnictw. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują raporty z obrad Kongresu Stanów Zjednoczonych, zbiory przemówień i oświadczeń prezydentów tego państwa (H. Hoovera i F. D. Roosevelta)⁷.

Jeżeli chodzi o archiwum francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, wiele informacji zawierały dokumenty z prywatnych kolekcji polityków francuskich: Aristide'a Brianda, Edouarda Herriota, Josepha Paul-Boncoura i André Tardieu. Równie cenny okazał się zbiór *Série Amérique 1918–1940*, dzięki któremu zapoznałam się ze strategią dyplomacji francuskiej wobec działań Stanów Zjednoczonych, czy *Série Relations Commerciales 1919–1940*, dotycząca stosunków handlowych. Podstawowe dokumenty międzypaństwowych umów, a także sprawozdania z obrad odbywających się w interesującym mnie okresie konferencji zawarte są w *Série Y Internationale 1918–1940*⁸.

Charakter uzupełniający miała kwerenda w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, skąd wykorzystywałam przede wszystkim dokumenty ambasady RP w Waszyngtonie. Materiały zgromadzone w ambasadzie polskiej w Paryżu w większości zaginęły w czasie drugiej wojny światowej.

Obraz relacji amerykańsko–francuskich znakomicie uzupełniają pamiętniki polityków i dyplomatów biorących bezpośredni udział w opisywanych wydarzeniach. Za odrębną kategorię wykorzystanych w dysertacji materiałów należy uznać prace historyków i publicystów powstałe w czasie kryzysu. Szczególnie inspirujący dla mnie okazał się cykl wydawniczy pod redakcją Arnolda J. Toynbee'ego, podsumowujący „na gorąco” kolejne mijające lata w polityce międzynarodowej⁹. Dokonałam też kwerendy czasopism i gazet amerykańskich, francuskich i polskich, a także wycinków prasowych znajdujących się w paryskim Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Wśród wielu tytułów szczególnie cenne okazały się gazety „New York Times”, „Le Matin”, „Le Monde” oraz czasopisma „Current History”, „Foreign Affairs”, „Revue des deux Mondes”, „L'Esprit International”, „Przegląd Polityczny”.

W rozprawie została wykorzystana literatura ogólna i monograficzna dotycząca różnych aspektów dyplomacji amerykańskiej wobec Francji. Znaczną większość stanowią prace obcojęzyczne — amerykańskie, brytyjskie i francuskie. Wyjątkiem jest wspomniana wyżej praca Jadwigi Kiwerskiej, biografia Hoovera napisana przez Halinę Parafianowicz¹⁰ oraz monografie dotyczące kwestii bezpieczeństwa i rozbrojenia, przede wszystkim autorstwa Andrzeja M. Brzezińskiego i Waldemara Michowicza¹¹.

⁶ Documents on British Foreign Policy, Second Series, vol. 1–5, London 1947–1951.

⁷ Congressional Record. Proceeding and Debates, vol. 72–76, Washington 1932–1933. *The State Papers and Other Public Writings of Herbert Hoover*, ed. W. Starr Meyers, vol. 1, 2, 3, New York 1970; *Public Papers of the Presidents of United States. Herbert Hoover*, Washington 1976; *The Public Papers and Addresses of Franklin Delano Roosevelt*, vol. 2, New York 1938.

⁸ Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Paris, Papiers d'Agents — Archives Prives; *Série Y Internationale 1918–1940*; *Série Amérique 1930–1940, États-Unis*; *Série Relations Commerciales 1919–1940*.

⁹ A. J. Toynbee, *Survey of International Affairs 1929–1933*, London 1930–1934.

¹⁰ H. Parafianowicz, *Zapomniany prezydent. Biografia polityczna Heberta Clarka Hoovera*, Białystok 1993.

¹¹ A. M. Brzeziński, *Rozbieżności pomiędzy Francją i Stanami Zjednoczonymi w sprawie rozbrojenia w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Acta Universitatis Lodzianensis”, Folia Historica, nr 53, 1995; idem, *Zagadnienia bezpieczeństwa zbiorowego w Europie w polityce zagranicznej Francji (1919–1939)*, Łódź 1992; idem, *Dyplomacja francuska wobec konferencji rozbrojeniowej w Genewie (2 lutego 1932 — 31 maja 1937)*, Łódź 1987; W. Michowicz, *Genewska Konferencja Rozbrojeniowa (1932–1937) a dyplomacja polska*, Łódź 1984.

Wśród prac obcojęzycznych należy wyróżnić opracowanie M. P. Lefflera, dotyczące polityki Stanów Zjednoczonych wobec Europy od zakończenia pierwszej wojny światowej do 1933 r.¹² Wszystkie aspekty poruszone w niniejszej dysertacji występują również w literaturze francuskojęzycznej, pochodzącej zarówno z okresu międzywojennego, jak i czasów po drugiej wojnie światowej. Porównanie francuskiego i amerykańskiego punktu widzenia pozwoliło lepiej zrozumieć charakter rozbieżności między tymi dwoma państwami. Z opracowań powojennych warto wyróżnić książki Jean-Baptiste'a Duroselle'a, który dogłębnie przeanalizował wszystkie najważniejsze problemy współpracy międzynarodowej okresu międzywojennego¹³.

W analizie amerykańsko-francuskich stosunków gospodarczych, a szczególnie handlowych, niezbędne okazały się materiały statystyczne¹⁴, a także opracowania powstałe w latach 30. dotyczące stosunków gospodarczych autorstwa P. Einziga czy J. W. Wheeler-Bennetta¹⁵.

Oprócz bibliotek uniwersyteckich w Łodzi, Warszawie i Wrocławiu najcenniejsze publikacje udało mi się uzyskać w Bibliotece Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie oraz Bibliotece Ośrodka Badań Amerykanistycznych Uniwersytetu Warszawskiego. W stolicy Francji skorzystałam z materiałów Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Biblioteki Narodowej i zasobów Sorbony. Zapoznałam się również ze zbiorami amerykańskimi Instytutu im. J. F. Kennedy'ego przy Freie Universität w Berlinie. Bibliografię uzupełniły cenne i aktualne opracowania pochodzące z biblioteki Królewskiej w Kopenhadze.

Bilans dyplomacji prowadzonej przez Hoovera wobec jednego z najsilniejszych mocarstw europejskich, jakim po wojnie była Francja, należy uznać za negatywny. Francja przez cały ten okres była traktowana instrumentalnie — nie starano się weryfikować zasadności jej podstawowych dążeń, oczekując od Paryża jedynie dostosowania się do wymogów amerykańskich, przeważnie nie oferując nic w zamian. Wszelkie negocjacje z Francją kończyły się bądź wymuszeniem na niej ustępstw, bądź impasem.

Taką postawę dyplomacji amerykańskiej — starającej się nie odchodzić od zasady izolacjonizmu, jednocześnie wpływając na rozwiązywanie interesujących ją bezpośrednio kwestii rozgrywających się na Starym Kontynencie — można uzasadnić. Wyjątkowa dotkliwość kryzysu gospodarczego dla społeczeństwa amerykańskiego skłaniała raczej do egoizmu niż do odgry-

¹² M. P. Leffler, *The Elusive Quest. America's Pursuit of European Stability and French Security 1919–1933*, Chapel Hill 1979.

¹³ Wśród prac powstałych w latach 30. warto wyróżnić: R. Chapon, *Le crédit international et les crises d'après-guerre. La dépression économique mondiale du Traité de Versailles à l'Accord Tripartite*, Paris 1937; R. Hoffherr, *La politique commerciale de la France*, Paris 1939; F. Roz, *De Roosevelt a Hoover 1910–1930*, Paris 1931; Szczególnie cenne opracowania powojenne to: J.-B. Duroselle, *L'Europe de 1815 à nos jours. Vie politique et relations internationales*, Paris 1964; idem, *La Décadence 1932–1939*, Paris 1979; *Historie des relations internationales. Les Crises du XXe siècle*, vol. 7 — 1929–1945, ed. P. Renouvin, Paris 1958. Francuskie zapatrywania na kwestię rozbrojenia zostały przedstawione przez M. Vaïse w pracy *Sécurité d'abord. La politique française au matière de désarmement (9 décembre 1930 — 17 avril 1934)*, Paris 1981, a zagadnienia gospodarcze w książkach: D. Artaud, *La question des dettes interalliées et la reconstruction de l'Europe (1917–1929)*, vol. 1, 2, 3, Paris 1978 oraz F. Cochet, *La Grande Crise 1929–1939*, Paris 1998.

¹⁴ Najbardziej przydatne dane znalazły się w dwóch wydawnictwach: United Nations Economic Commission for Europe. *Growth and Stagnation in the European Economy* by I. Svernilson, Geneve 1954 oraz *Yearbook of International Trade Statistics 1950*, New York 1951.

¹⁵ P. Einzig, *Exchange Control*, London 1934; idem, *International Gold Movements*, London 1931; idem, *The Bank of International Settlements*, London 1932; J. W. Wheeler-Bennett, H. Latimer, *Information on the Reparation Settlements Being the Background and History of the Young Plan and Hague Agreements 1929–1930*, London 1930; J. W. Wheeler-Bennett, *The Wreck of Reparations Being Political Background of the Lusanne Agreement 1932*, London 1948.

wania roli czynnika stabilizującego sytuację na świecie. Stany Zjednoczone nie były gotowe do wzięcia na siebie odpowiedzialności za organizację współpracy międzynarodowej, zdając sobie sprawę, że same poniosłyby większość kosztów takich działań. Opinia publiczna wystarczająco jasno odrzuciła politykę zaangażowania, wyrażając w swej większości niechęć do powojennych ustaleń konferencji paryskiej. Trzeba bowiem pamiętać, że wielki kryzys gospodarczy miał także skutki psychologiczne i przyczynił się do międzynarodowej nieufności. Francja przy każdej okazji starała się doprowadzić do włączenia Stanów Zjednoczonych w system międzynarodowego bezpieczeństwa i współpracy gospodarczej. Powodowało to, że w kontaktach z tym państwem dyplomaci amerykańscy zachowywali się z maksymalną ostrożnością, z góry nieufnie podchodząc do jego wszelkich inicjatyw. Tak daleko idący brak zaufania między władzami oraz niepowodzenia w rozwiązywaniu kluczowych kwestii spornych w stosunkach amerykańsko-francuskich przekładały się również na wzajemną niechęć społeczeństw obu krajów. Utrwały się negatywne stereotypy i przekonanie o rozbieżności interesów.

Mimo licznych prób nie udało się osiągnąć kompromisu w dziedzinie bezpieczeństwa i rozbrojenia. Konsekwentne odrzucenie przez delegację Stanów Zjednoczonych najważniejszego postulatu Paryża — zapewnienia bezpieczeństwa światowego przez konkretne porozumienia — uniemożliwiło dalszą współpracę w tej dziedzinie. Celem amerykańskim było bowiem ograniczenie wydatków na zbrojenia, co miało pomóc w zaoszczędzeniu środków potrzebnych na odbudowę gospodarczą w dobie wielkiego kryzysu. Sprzeciw Francji wobec rozbrojenia bez wprowadzania żadnych międzynarodowych sankcji przeciwko agresorowi sprawił, że w opinii amerykańskiej to właśnie Paryż był odpowiedzialny za blokowanie porozumień w Genewie.

Drugą kwestią sporną pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Francją było uregulowanie reparacji i długów wojennych. Podobnie jak w przypadku postulatów dotyczących rozbrojenia, Amerykanie nie byli gotowi poczynić jakichkolwiek ustępstw w stosunku do koncepcji Paryża, forsującego konieczność traktowania tych dwóch rodzajów płatności jako ściśle ze sobą powiązanych. Chcąc doprowadzić do stabilizacji gospodarczej Niemiec jako ważnego partnera handlowego w Europie, często wywierali naciski na redukcję reparacji, jednocześnie odmawiając prolongaty długu francuskiego. Bezowocne były również negocjacje amerykańsko-francuskie dotyczące uregulowania wzajemnych stosunków handlowych.

Fiasko konferencji ekonomicznej w Londynie w 1933 r. zbiegło się w czasie z trudnym momentem negocjacji rozbrojeniowych w Genewie, gdzie domagające się równouprawnienia w zbrojeniach Niemcy były o krok od opuszczenia obrad i Ligi Narodów. Piętrzące się problemy natury politycznej i gospodarczej wytworzyły atmosferę zagrożenia prawidłowego funkcjonowania międzynarodowych relacji. Coraz częściej mówiono o możliwości wybuchu kolejnej wojny światowej. Wszystko wskazywało na to, że w przypadku takiego konfliktu Stany Zjednoczone nie zaangażują się, oczekując, by państwa europejskie same rozwiązały swe liczne problemy.